

CONTINUITATE NAȚIONAL-ISTORICĂ

Cu câțiva ani în urmă, când am descoperit romanul lui Márquez (pe care am și început să-l traduc imediat după aceea) *Un veac de singurătate*, făceam, în cugetul meu, o comparație cu alt mare scriitor sud-american, cu Borges, a cărui pană subtilă a lăsat și ea o amprentă vizibilă asupra unei anumite avantgărzi literare europene și mă gîndeam la relația acestor scriitori cu lumea actualității lor ambiante, lume traumatizată de violență și belicism, dar și încurajată de marele val de nădejdi al schimbărilor social-politice la care asistăm azi pe plan internațional, adică la faptul că primul, scriitorul columbian, pledează personal, „pe viu”, pentru o viziune de pace și progres universal, o viziune bărbătească și tină, în vreme ce argentinianul Borges, bătrîn și orb, se prezenta drept un partizan al războiului ca „selectiv al speciei umane” și chiar salutase intervenția americană în Vietnam, contrar marelui majorității a intelectualității nordamericane, care o condamnase.

Scrișul public are, prin urmare, dincolo de obligațiile sale „pur” estetice, sau estetizante, multe altele în plus și anume cele mai importante: acelea ce țin de importanța lui istorică, ca factor de umanizare și de progres în lume. Această din urmă și determinantă însușire a lucrului artistic destinat maselor mai largi nu-l poate părăsi pe un artist în exercițiul funcției sale sociale, al răspunderilor sale.

Am vorbit despre cărți. Într-un studiu recent, dedicat *Sistemelor parțiale de comunicare și dezvoltare*, un distins apărător al literei tipărite în conflictele culturii contemporane, Robert Escarpit, arată că, în vreme ce mijloacele audiovizuale și-au sporit auditoriul cu aproape dublul lor din anii 50, cartea și presa au înregistrat numai zece la sută, sau mai puțin, argumentînd că acest spor ar fi explicabil și firesc, mai cu seamă raportat la politica cultural-educatională a țărilor în curs de dezvoltare.

Înțelegem, prin urmare, extrema importanță și actualitate națională și internațională a orientărilor cuprinse în capitolul pe care Programul P.C.R. îl dedică rolului presei, radio-televizunii și altor mijloace de informare în masă, tuturor artelor, inclusiv teatrul, în dezvoltarea țării noastre pe termen mai lung.

Partea a opta a documentului nostru fundamental se referă pe larg la rolul literaturii și artei în activitatea ideologică și în munca politică educativă a partidului, în promovarea politicii culturale noi, a umanismului socialist, a principiilor eticii și echității socialiste ce constituie FONDUL PROBLEMEI acestei politici, în prezent și viitor.

A judeca mai bine prezentul și a înțelege mai bine istoria acestuia, sînt cerințele obligatorii ale activității oricărui observator al dezvoltării sociale. Aceste însușiri se constată și se impun, încă de la prima lectură a Programului.

Noi vom avea un spațiu suficient de lucru intelectual activ, în sfera de preocupări teoretice a acestui important document ideologic ; nu cred că există vreun sector al științelor sociale și politice, sau vreun domeniu al activităților culturale, care să nu-și afle îndrumarul și un prilej de fertilă meditație în viitor, în amplul cadru al Cartei ce ni s-a dăruit.

În aceste rînduri, aș vrea să abordez numai unul dintre planurile de pe care judecăm azi zestrea noastră culturală.

O cultură modernă vrednică de tradițiile ei, de speranțele națiunii ei, pretinde un efort superior din partea creatorilor de valori și din partea celor ce le receptează, un efort de inteligență, în absența căruia orice raport social la nivelul civilizației este împiedicat să-și dea roadele așteptate.

Fiind întrebat, odată, de un filozof pesimist, ce rost mai are să vorbim despre cultură într-un veac tehnocratic ca acesta, mi-am dat seama de sursa pesimismului său : neîncrederea în viitorul mai bun al relațiilor între individ și societate. Fiindcă, pentru noi, sensul primordial al culturii este acesta : comunicarea dintre om și oameni.

Ne-am pus, adeseori, această întrebare : ce a adus nou, timpul acesta, al nostru, în viața noastră culturală ? Am spus : gustul și elogiul libertății. Bine, dar aceasta nu a lipsit niciodată culturii noastre naționale. Ce altceva ? E bine să știm asta. Meditația noastră trebuie să se ridice atunci, și, pe cît poate fiecare dintre noi, deasupra timpului vieții noastre proprii și să privească mai de sus și mai sus.

Într-un răstimp echivalent cu aproape a treia parte a celui mai bogat în evenimente secol al umanității, problemele culturii au ocupat, în sfera unui amplu capitol al istoriei civilizației omenești, un loc mult mai important decît oricînd în trecut : noile mijloace de comunicare și revoluția spirituală au împins toate componentele ei pe primul plan al interesului.

O altă premisă a modificărilor înregistrate pe aceste planuri — (atît în creația cît și în receptarea fenomenului cultural și mai cu seamă a esenței sale) — e scurtarea efectivă a perioadelor demarcate în interiorul acestui proces, astfel încît însăși succesiunea generațiilor, în noul ei ritm, ridică problema acută a relației dintre continuitate și progres.

Cultura românească se prevalează de un dublu avantaj, accentuat mai cu seamă în ultimul deceniu, adică după Congresul al IX-lea al partidului. și anume că știința, literatura și arta noastră au avansat pe terenul ferm al unei creații intelectuale legate de interesele și speranțele poporului, că, de veacuri, intelectualitatea română a ținut pasul cu progresul multilateral al patriei și că socialismul a fost servit cu credință și devotament de cei mai de seamă cărturari și artiști, încă de la începuturile sale programatice în România, inseparabil de patriotismul lor luminat. Logica istoriei literare, cum o denumea Ibrăileanu, prevăzînd „înfăptuirea celor două mari idealuri ale

noastre — idealul național și idealul democratic“ — s-a aplicat nu numai la literatură, dar și în activitatea obștească a oamenilor noștri de cultură.

Al doilea avantaj al principiilor ce călăuzesc dezvoltarea culturii socialiste constă în teza fundamentală a partidului nostru comunist, pornind de la faptul că „societatea socialistă multilateral dezvoltată și comunismul nu pot fi realizate decât pe baza celor mai înalte euceriri ale științei și culturii“, că omul nou, către care tindem, este un produs al educației prelungite a conștiinței sale, realizate practic prin instrumente cu care lucrează, prin însăși natura muncii lor, savantul și artistul.

În această relație categorică, filozofia românească a societății, exprimată limpede în Program, vine cu contribuții fundamentale, ce constituie, după părerea mea, și trăsăturile ei definitorii; așa releva acum două: prima este continuitatea național-istorică a progresului uman, a revoluției, iar cealaltă este caracterul educațional al societății noi, întemeiată pe concepția materialist-istorică și dialectică a progresului, pe alianța și prietenia cu atotcuprinzătorul nostru suflet zbuciumat, al oamenilor, al tuturor oamenilor.

Noi am avut multe prilejuri, în anii din urmă, să cugetăm asupra rolului teatrului în general și al mișcării noastre teatrale în special, la ceea ce reprezintă artele spectacolului în cadrul „mijloacelor de comunicare în masă“ în mijloacele și obiectivele frontului ideologic din țara noastră, în „creația“ și „educația“ pe care o înțelegem, într-un fel anumit, aici, la noi, ca parte integrantă a filozofiei noastre active, prin excelență civică. Dezbaterile pe marginea noțiunii de „teatru politic“ au intervenit cu alte lămuriri. Personal, nu cred că noțiunea, ca atare, aduce ceva în plus, cel puțin din punctul de vedere al teatrului românesc care n-a disociat niciodată interesele „cetății“ de ale persoanei umane. Programul permite clarificări majore și în această privință și revine criticii teatrale datoria de a le aprofunda în continuare.

De asemenea, nu se poate căuta vreo discrepanță între chemarea teatrului de a educa și de a face plăcere, de a „amuza“ în sensul de la care un spectacol cu o încălțătură culturală strict necesară nu s-a dezis niciodată. Precizarea se impune acolo unde intră în chestiune modalitatea în care această artă specifică servește un scop înalt, adică *finalitatea* ei, de noi toți acceptată.

De la autorul dramatic și pînă la interpretul său se întinde o zonă de acțiune în care rolul fiecăruia este determinat de personalitatea lui, mai mult decât în alte domenii, acum cînd ne gîndim atît de intens la viitor.

Din marele număr de teze capitale cuprinse în Program, eu aş extrage îndeosebi direcția umanistă, aproape vizionară, a poziției noastre practice și teoretice față de *relația dintre viitorul societății și viitorul persoanei umane* în programele noastre social-economice pe termen lung, pentru că în alte climate ideologice aceasta este relația care neliniștește cel mai mult pe filozofii științei și pe politologi și pentru că, reluînd cuvîntul de început al celebrului monolog hamletian, *aceasta e întrebarea* sfîrșitului de veac la care asistăm.

E meritul partidului nostru de a fi reluat în considerație și a fi plasat la locul cuvenit, adică pe unul din primele locuri, dacă nu chiar pe cel dintîi în ordinea priorităților edificării societății socialiste și a societății comuniste, *progresul ca fenomen, ca expresie exterioară a esenței sale etice: omenia*. Dar adeseori formele exterioare de manifestare a lucrurilor denaturează, redau în mod inexact adevărata lor esență. Asemenea denaturări ale socialismului au avut loc și în țara noastră, ca și în alte țări. Dar trecutul aparține trecutului, cu experiențele lui, bune și rele, și noi credem în realitatea programului nostru de viitor.

Progresul echivalează cu lichidarea oricărei forme de exploatare a omului de către om și a unei națiuni de către alta. Progresul echivalează cu ștergerea privilegiilor unor persoane sau categorii de persoane, cu egalitatea în fața legilor și cu egalitatea șanselor în dezvoltarea aptitudinilor personale și realizarea pe plan social a personalității fiecăruia. Aceasta este echitatea, adevărata egalitate în drepturi, permițând tuturor membrilor societății participarea la întreaga viață economico-socială a țării, la conducerea ei politică și la propășirea ei spirituală. Avansînd paralel cu libertatea națională, cu libertatea personală, *libertatea de creație și de conștiință presupune creșterea spiritului de răspundere* în orice domeniu de activitate, a conștiințiozității și disciplinei, a conștiinței socialiste a fiecăruia, precum și o întărire a caracterului democratic al activității partidului și statului. Programul insistă asupra activității de formare a omului nou, înaintat, cu o conștiință revoluționară, în stare să înțeleagă schimbările ce se produc în societate și să acționeze în mod conștient pentru transformarea lumii în concordanță cu năzuințele popoarelor, de dreptate socială și națională, de echitate și de bunăstare.

Premisa de fond este — după cum rezultă clar din proiect — principiul unirii tuturor cetățenilor țării, indiferent de sfera pur individuală a conștiinței, de naționalitate, în procesul de participare activă la munca pentru realizarea obiectivelor economice și social-politice ale activității de viitor, partidul pronunțîndu-se, în același timp, pentru promovarea fermă în viața socială a concepției științifice materialist-dialectice despre lume și viață.

Programul este și un elogiu al inteligenței, al educației multilaterale, al culturii și artei, pentru că în etapa imediat superioară a societății actuale, adică în numai șase ani, se va trece în România la obligativitatea învățămîntului secundar, echivalent cantitativ și superior calitativ în raport cu ceea ce, sub vechiul regim, reprezenta bagajul de inteligență și cultură al unui „intelectual”. Noua intelectualitate exprimă în practică extinderea valorilor inteligenței la scară națională pornind de la faptul că societatea socialistă multilateral dezvoltată și comunismul nu pot fi realizate decît pe baza celor mai înalte cuceriri ale științei și culturii. În societatea comunistă orice intelectual va fi o conștiință, iar poporul va fi un intelectual colectiv.

În perspectiva istorică și etică a nașterii aceluiași popor omogen al societății comuniste, a „poporului muncitor unic”, Programul prefigurează apropierea continuă a oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, apropierea popoarelor și mersul lor, într-o unitate tot mai deplină, spre societatea care va asigura adevărata egalitate și libertate pentru toți oamenii.

În aceste mari direcții ale unui viitor ce echivalează cu o parte importantă a vieții noastre sociale și individuale, *slujitorilor artei le revine obligația de a medita cu seriozitate la rolul lor personal în acest uriaș mecanism spiritual*, la faptul că întregul lor bagaj de cunoștințe și întreg talentul lor se adresează de-acum înainte unui auditoriu de o altă natură decît în trecut și că de aceea mesajul lor trebuie să fie conceput și să se exprime pe măsura acestui nou rol important, de factor activ într-o acțiune mai amplă, aceea prin care înaltele principii afirmate vor pătrunde tot mai adînc în toate sferele vieții sociale, ale relațiilor dintre oameni, contribuind la omogenizarea orînduirii noi, la înaintarea fermă pe drumul propus și acceptat de întreaga țară.